Програма Технічної допомоги TACIS для України

Вдосконалення багатогалузевих підходів
до профілактики ВІЛ/СНІДу серед молоді України

ВСТУП
ДО СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

Цей проект фінансується
Європейським Союзом

Проект впроваджується консорціумом за
участю SOFRECO, GTZ та Міжнародного
Інституту проблем ВІЛ/СНІДу

Цю публікацію було підготовлено за підтримки Європейського Союзу. Погляди висловлені в цій публікації є виключно поглядами авторів і ніяким чином не можуть бути використані для відображення поглядів Європейського Союзу

© Copyright European Union

ПЕРЕДМОВА

Цей посібник зі стратегічного планування надання багатосекторальних послуг з метою формування навичок здорового способу життя серед молоді є працею з прикладної теорії. Він знайомить читача з широким спектром питань - від основних понять та засобів формування навичок здорового способу життя, стратегічного планування і багатосекторального співробітництва до специфіки формування послуг. Мета стратегічного планування полягає у забезпеченні спільного або одночасного надання послуг, спрямованих на задоволення існуючих потреб молоді у сфері освіти та формування здорового способу життя ЗСЖ, в рамках шкільної програми чи позашкільної діяльності.

Розглянута у посібнику матриця логічної структури є важливим інструментом підготовки та впровадження окремих і спільних планів заходів, покликаних підвищити дієвість роботи керівників вищої та середньої ланок з планування спільного надання послуг комплексного характеру. Описуються можливі варіанти поєднання політичних, операційних і технічних аспектів послуг, спроможних задовольнити потреби молодих людей шляхом зміни стереотипів поведінки і формування навичок здорового способу життя.

Автори сподіваються, що зміст посібника є достатнім для розуміння читачами принципів і підходів до організації багатосекторального співробітництва у формуванні навичок здорового способу життя і профілактики ВІЛ/СНІДу серед молоді.

Результати аналізу потреб, що проводився на початковому етапі проекту, засвідчили, що зацікавлені сторони високо цінують концепцію багатосекторального співробітництва і розглядають його як дієвий шлях вирішення існуючих проблем ВІЛ/СНІДу. При цьому вони визнають необхідність опанування навичок, необхідних для належної організації та управління процесом багатосекторального співробітництва, яке б враховувало окремі й спільні інтереси і плани всіх зацікавлених сторін. Необхідність поєднання їхнього потенціалу в ході співпраці зумовлює потребу у вивченні й ефективному

застосуванні принципів стратегічного планування заходів з формування навичок здорового способу життя та діяльності з профілактики ВІЛ/СНІДу в умовах багатогалузевого середовища.

У написанні цього посібника нам допомагали багато спеціалістів, залучених до процесу формування навичок здорового способу життя і розробки соціальної політики, як теоретиків, так і практиків у сфері освіти, охорони здоров'я і соціальних послуг. Одні надавали коментарі з приводу структурного і аналітичного підходів до вирішення розглянутих питань, інші - ділилися з нами успішним досвідом і кращими практиками (багато з яких описані в посібнику) роботи в регіонах,.

Особливу подяку висловлюю Ірині Курінній, яка під моїм безпосереднім керівництвом щодо компіляції та остаточної редакції даного підручника надавала основну інформацію. Також, висловлюю окрему подяку Г. Ковгановичу, В. Оржеховській та О. Пилипенко, які зробили свій внесок на початковому етапі написання цієї книги.

Уте Шуманн
Доктор наук, магістр економічних наук (управління, планування та фінансування у сфері громадського здоров`я)
Керівник проекту

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ 5
ВСТУП 6
РОЗДІЛ 1. ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ 9
1.1 ОСНОВИ КОНЦЕПЦІЇ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ 9
1.2 ЗНАЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ: ПРОФІЛАКТИКА ЗАМІСТЬ ЛІКУВАННЯ 13
1.3 ЦІЛЬОВІ ГРУПИ З ТОЧКИ ЗОРУ СТРАТЕГІЇ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ 15
РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК БАГАТОГАЛУЗЕВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА І ПАРТНЕРСТВА 24
2.1 ГАЛУЗЕВІ ЗАВДАННЯ З ПЛАНУВАННЯ СТРАТЕГІЙ, СПРЯМОВАНИХ НА БАГАТОГАЛУЗЕВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО 24
2.2 ПРОГРАМИ І ПРОЕКТИ 28
2.3 ПЕРЕВАГИ БАГАТОГАЛУЗЕВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА: СИНЕРГІЯ ТА ПОКРАЩЕННЯ ЯКОСТІ ПОСЛУГ 40
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ 54
3.1 ПРАКТИКА СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ 54
3.1.1 В чому полягає важливість стратегічного планування? 54
3.1.2 Планування етапів багатогалузевого співробітництва 58
3.2 МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРИНЦИПИ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ 66
3.2.1 Аналіз середовища 67
3.2.2 Принципи розроблення стратегії 69
3.2.3 Вибрані моделі стратегій 72
3.2.4 Бар'єри на шляху впровадження стратегій 76
3.2.5 Моніторинг і оцінка 80
ПІДСУМОК 88
ДОДАТКИ 90
ДОДАТОК 1 90
ДОДАТОК 2 95
ДОДАТОК 3 99
ДОДАТОК 4 108
ДОДАТОК 5 110
ПЕРЕЛІК ТЕРМІНІВ 113
ЛІТЕРАТУРА 118

Перелік скорочень

АЗТ	Азидотимидин
АРВ	Антиретровірусний
БС	Багатогалузеве співробітництво
ВААТ	Високоактивна антивірусна терапія
ВІЛ	Вірус імунодефіциту людини
ВООЗ	Всесвітня організація охорони здоров`я
ДОДА	Донецька обласна державна адміністрація
ЄС	Європейський Союз
ЗМІ	Засоби масової інформації
ЗСЖ	Здоровий спосіб життя
ІПСІШ	Інфекції, що передаються статевим шляхом
ЛЖВ	Люди, які живуть з ВІЛ/СНІДом
МОЗ	Міністерство охорони здоров'я України
МОН	Міністерство освіти і науки України
МСМС	Міністерство у справах сім'ї, молоді та спорту України
НЗСЖ	Навички здорового способу життя
НКР	Національна координаційна рада
НМУ	Національний медичний університет
НУО	Неурядова організація
ОБСЄ	Організація з безпеки та співробітництва в Європі
ОДА	Обласна державна адміністрація
ООН	Організація Об'єднаних Націй
РКР	Регіональна координаційна рада
СЖ	Спосіб життя
СЗП	Спілкування, орієнтоване на зміни поведінки
ЗНЗ	Загальноосвітній навчальний заклад
СНІД	Синдром набутого імунодефіциту
СШ	Середня школа
ФЗСЖ	Формування здорового способу життя
ХДФ	Християнський дитячий фонд
ЦА	Цільова аудиторія
ЮНАЙДС (UNAIDS)	Спільна Програма ООН з ВІЛ/СНІДу
ЮНЕСКО (UNESCO)	Організація ООН з питань освіти, науки і культури

ВСТУП

В Україні окреслилася стійка тенденція до збільшення негативних проявів поведінки в молодіжному середовищі. Несприятливе соціокультурне середовище для розвитку молодих людей (складна динамічність соціальних процесів, політичні протиріччя, економічні проблеми) стимулює вживання нікотину, алкоголю, різних наркотиків, ранні сексуальні зв'язки, що погіршує стан фізичного і психічного здоров'я молодого покоління. Загострилася проблема репродуктивного здоров'я, а саме поширення ВІЛ/СНІДу, інфекцій, що передаються статевим шляхом.

Дослідження свідчать, що половина тих, хто має проблеми з фізичним і психічним здоров'ям, схильні до ризикованої та залежної поведінки. Як результат, кожному п'ятому важко засвоювати навчальний матеріал. Така молодь у три рази частіше в порівнянні з іншими підпадає під вплив наркотиків. За оцінками медиків, здоровими закінчують школу 5 - 7% учнів. Серед студентської молоді практично половина хворих.

Для виконання завдань щодо реалізації державної соціальної молодіжної політики формування здорового способу життя (ФЗСЖ) молоді залучено багато міністерств, відомств та їхніх структур на місцях. Здавалося б, результатом цієї діяльності мало бути зміцнення здоров'я. У дійсності показники і тенденції, що характеризують стан здоров'я молоді, є незадовільними. Фахівці оцінюють їх як такі, що загрожують національній безпеці країни, зменшують ресурс розвитку суспільства.

Така невідповідність дій і результатів спонукає до аналізу причин, що заважають підвищенню ефективності діяльності суб'єктів, які реалізують політику ФЗСЖ молоді. Насамперед, необхідно відзначити недостатню узгодженість діяльності різних суб'єктів. На загальнодержавному рівні простежується роз'єднаність в їхній діяльності, недостатня координація, відсутність інтеграції загальних зусиль і ресурсів. Це ж спостерігається і на рівні областей, районів, міст.

Прорахунки в реалізації Національних програм протидії наркоманії і ВІЛ/СНІДу призвели до втрати довіри щодо державної політики у вирішенні цих проблем, а це у свою чергу, негативно вплинуло на загальну соціально-психологічну атмосферу в суспільстві. Відомчий підхід, спрямований переважно на боротьбу з наслідками негативних явищ, виявився не лише безперспективним, а і викликав розчарування, дратівливість, соціальну апатію серед молоді. На жаль, тактика залякування і моралізування і донині продовжує панувати в українському інформаційному просторі.

Освітня робота серед молоді з формування здорового способу життя, профілактики ВІЛ/СНІДу, незважаючи на численність різних проектів, поки що малоефективна. До недавнього часу більшість старшокласників і студентів (від 75% до 95%) не мали достатніх знань з таких гострих проблем, як попередження наркоманії, алкоголізму, СНІДу тощо. Однак на сьогодні вже створено систему ФЗСЖ учнівської молоді, яка представлена в школах, і рівень обізнаності суттєво більший.

Практика вимагає дій, що враховують нові тенденції у вирішенні проблем зміцнення і збереження здоров'я молоді. У підсумковому документі Джакартської конференції "За пропаганду ЗСЖ у 21 столітті" підкреслюється, що для подолання нових загроз здоров'ю необхідні нові пріоритети діяльності з ФЗСЖ у 21 столітті. (4 міжнародна конференція, Джакарта, 1997 р.), а саме:

1. Сприяння посиленню громадянської відповідальності тих, хто приймає рішення в державних структурах, недержавних громадських організаціях, приватних інституціях. Їхні декларації і дії необхідно спрямувати в інтересах ФЗСЖ.

2. Консолідація та розширення партнерських стосунків у діяльності з ФЗСЖ між різними галузями господарства, науки, культури на всіх рівнях державного управління й активності громадських організацій. Необхідно діяти в трьох напрямах - підсилювати існуючі партнерські зв'язки,

вивчати потенціал для створення нових, обмінюватися досвідом, навичками і ресурсами різних партнерських структур. При цьому необхідно забезпечувати прозорість відношень партнерів та спрямовувати їхню діяльність на чітко окреслених етичних принципах взаєморозуміння та взаємоповаги.

3. Підсилення спроможності індивідів і спільноти ефективно діяти в напрямі ФЗСЖ.

4. Створення ефективної інфраструктури ФЗСЖ. Нові реалії передбачають створення соціокультурного середовища для підтримки діяльності з ФЗСЖ. У цьому середовищі мають здійснюватися тренінги та практика з розробки навичок лідерства, документування досвіду роботи з ФЗСЖ, дослідження, планування і звітність за проектами, оцінка їхньої ефективності. Таке середовище повинно створюватися на багатогалузевому превентивному підході.

РОЗДІЛ 1. Основи формування навичок здорового способу життя

1.1 Основи концепції здорового способу життя

Основи концепції "Здорового способу життя" (ЗСЖ)

У повсякденному житті спосіб життя є комбінацією вибору, випадку та наявних ресурсів. Визначальним чинником у процесі формування способу життя є соціально-культурне середовище, причому більшість соціологів схильні вважати, що саме соціальна детермінанта є більш значимою порівняно з індивідуальною.

Раніше поняття ЗСЖ обмежувалося, в основному, необхідністю правильного харчування, фізичних вправ, відмови від вживання алкоголю та куріння. Програми ФЗСЖ ґрунтувалися на основному припущенні, що інформування та освіта можуть змінити спосіб життя. За останні роки розуміння ЗСЖ та його впливу на здоров'я значно змінилося.

У 1998 році Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) запропонувала нове визначення ЗСЖ, яке дозволило розширити перелік чинників, що впливають на ФЗСЖ. Відповідно до цього визначення, спосіб життя базується на певних способах поведінки, які формуються внаслідок взаємодії особистісних характеристик індивідуума, його взаємодії з суспільством, а також соціо-економічних та екологічних умов життя. Таке визначення передбачає, що способи поведінки постійно змінюються відповідно до соціальних змін та змін навколишнього середовища. ВООЗ також висловлює думку, що заходи по ФЗСЖ повинні зосереджуватися не лише на стимулюванні змін у способі життя людини, але й змін соціальних та інших умовах життя, які визначають її поведінку у навколишньому середовищі. ВООЗ вважає, що не існує одного оптимального способу життя, навпаки існує багато факторів, що визначають, який спосіб життя є найбільш прийнятним для кожного індивідуума. Таким чином, концепція

формування ЗСЖ повинна виходити за рамки поведінки окремо взятої людини та передбачати можливість впливу на середовище її існування з метою створення у ньому відповідних передумов формування здорового способу життя.

Компоненти концепції "Здорового способу життя"

ЗСЖ передбачає такі види поведінки:

- Ефективне копіювання - зараз визнається важливим показником здоров'я. Поведінка-аналог (та,що копіює) допомагає людям справлятися із життєвими стресами та труднощами, не шукаючи вирішення проблеми у ризикованій поведінці;
- Навчання з основ здоров'я протягом всього періоду життя є частиною ЗСЖ;
- Безпечна та запобіжна поведінка вдома, в школі, на робочому місці, на вулиці є частиною ЗСЖ;
- Соціальна активність та волонтерство також зараз вважаються важливою складовою ЗСЖ, як показник впливу соціальних зв'язків та взаємодій на ЗСЖ;
- Розуміння цілі, значення, душевності та надії у житті, пошуки свого місця та пошук сенсу життя кожним індивідуумом – найважливіші елементи ЗСЖ.

Важливим моментом формування ЗСЖ є визначення ставлення до ризику індивідуума протягом різних фаз життя. Дослідження поведінки людини протягом всього життєвого циклу показали, що індивідуальне сприйняття та розуміння ЗСЖ змінюється протягом життя людини. Наприклад, дослідження по геронтології виявили, що у старості ЗСЖ передбачає підтримку соціальних зв'язків, активне проведення вільного часу, виконання декількох соціальних функцій, збереження контролю над функціями тіла та ментальне здоров'я. Для дорослих членів молодих сімей, батьківство, проходження стресових ситуацій, підтримка балансу між роботою, сім'єю та громадою є більш важливими складовими ЗСЖ.

Дослідження підтверджують, що ставлення до ризику залежить від фази життя. Освітні програми щодо ЗСЖ часто спрямовані на формування у молодих людей думки про те, що ризикована поведінка є "нездоровою". Разом з тим, розуміння важливості ризику у процесі навчання та необхідності брати на себе ризик і відповідальність у дорослому житті, дозволило поставити під сумнів такий підхід до сприйняття ризику у молодіжному середовищі. Слід підкреслити, що не існує одного ЗСЖ, але існують компоненти (ставлення, знання, навички, дії), які сприяють покращенню здоров'я.

Формування навичок здорового способу життя визначається п'ятьма категоріями факторів:

1. міжособистісні фактори
2. міжособистісні процеси і процеси у базисних групах
3. інституційні фактори
4. соціальні фактори
5. державна політика

Чотири категорії факторів стосуються зовнішнього оточення. Ось чому ініціативи і заходи з формування ЗСЖ потрібно в першу чергу скеровувати на оточуюче середовище, а вже після цього безпосередньо на окрему особу.

Введення соціальної складової у концепцію ЗСЖ ґрунтується на явищі взаємозалежності індивідуума та його соціального середовища. Таким чином, при формуванні ЗСЖ основний наголос переноситься від формування індивідуальних звичок до орієнтації на створення середовища, яке буде підтримувати ФЗСЖ.

Проміжним елементом між індивідуумом та суспільством в цілому є громада. Під громадою ми розуміємо певну групу чи колектив людей, об'єднаний спільними цінностями та спільними проблемами на певній географічній території заради розвитку та забезпечення добробуту. Вплив громади на здоров'я індивідуума не є одностороннім (тобто, лише громада впливає на здоров'я людини), навпаки, людина посилює або послаблює громаду та

впливає на добробут інших. Крім того, індивід та громада є взаємопов'язаними (громада та її члени є неподільними).

Фактори, що впливають на формування навичок здорового життя індивідуума в межах громади:

1. Моє здоров'я впливає на спосіб життя інших (СЖ) з точки зору передачі і спричинення захворювань, необхідності у піклуванні і підтримці, розповсюдження інфекції і епідемії.
2. Мої дії впливають на СЖ інших людей.
   Спробуємо перефразувати відомий вираз "Не варто хвилюватися через те, що діти вас не слухають, а варто хвилюватися з того приводу, що вони весь час за вами спостерігають". Приклади дій, які впливають на СЖ інших людей:

- соціальна підтримка здорового способу життя,
- добровільна допомога,
- стереотипи поведінки дітей, родин і сусідів,
- створення фізичного середовища для здорового життя,
- вивчення прикладів зі здорового способу життя інших шляхом заохочення приєднання інших людей, пропонування їм приєднатися до поведінки, що сприяє здоров'ю (організація регіональних заходів, пересування до місць подій, обмін корисними подарунками).

3. Створення передумов ЗСЖ в межах моєї громади.
   Кожна особа може поділитися своїми знаннями з планування, розроблення й впровадження місцевих ініціатив, скерованих на НЗСЖ.
4. Ми впливаємо на здоров'я інших: Люди громади співпрацюють з метою допомоги тим, хто зараз переживає важкі часи, і тим, хто потребує додаткових ресурсів для ефективного виживання. Люди можуть співпрацювати і створювати структури з допомоги в межах громади (наприклад, будівництво дитячого майданчика чи лобіювання зниження рівнів забруднення)

1.2 Значення формування навичок здорового способу життя: профілактика замість лікування

Принцип профілактичної діяльності побудовано на суб'єкт-об'єктній взаємодії при формуванні знань та навичок, здібностей та мотивів свідомого вибору моделей поведінки за допомогою:

- надання інформації,
- повідомлення про методи формування здорового способу життя,
- сприяння профілактичній діяльності,
- підтримки соціальних ініціатив,
- розроблення різноманітних моделей профілактичної освіти,
- рекомендування здорових видів активності у часи дозвілля,
- науково-методологічної підтримки у заснуванні і розвитку медичних асоціацій взаємної допомоги молоді й підліткам.

Програмні профілактичні заходи передбачають:

- допомогу у створенні сприятливих умов для доступу до профілактичних навичок і просвітництва молоді;
- сприяння розвитку почуття потреби у здоровому способі життя і позитивній соціальній орієнтації;
- допомогу учбово-просвітницькому й виховному урізноманітненню у справі співробітництва з питань профілактики;
- забезпечення суб'єктів й об'єктів співробітництва комплексною інформацією з питань профілактики і підтримки;
- підтримку соціально-правового захисту молоді;
- підтримку співробітництва з питань профілактики між державними органами, соціальними організаціями, окремими особами і впливовими групами у сфері профілактики;
- створення активного загону, що надаватиме дійовість і якість профілактичним заходам, та співробітництво усіх учасників;
- пристосування до системи профілактичної діяльності місцевого і зовнішнього досвіду з соціальної адаптації і реабілітації молоді й впровадження його.

Стадії проведення профілактичної діяльності:

I. Так звана "початкова" або соціально-виховна профілактика
II. Профілактична допомога і корекція
III. Адаптація, реабілітація та ресоціалізація

I. Соціально-педагогічна профілактика спрямована на здійснення освітньо-профілактичних заходів з метою попередження різних видів небезпечної поведінки на ранніх стадіях відхилень. Мета такої діяльності – своєчасне виявлення і виправлення несприятливих інформаційних, організаційних та інших факторів, що зумовлюють відхилення у фізичному, психічному і соціальному розвитку дітей і молоді, стані здоров'я і поведінці.

II. Профілактична допомога і корекція – вид психолого-педагогічної і медико-соціальної діяльності, що полягає в допомозі окремим категоріям підлітків і молоді (групи ризику) для того, щоб вони навчилися вирішувати численні проблеми, які провокують деструктивну поведінку. Така діяльність включає патронажну роботу з групами ризику, усунення соціально-психологічних передумов деструктивної поведінки, реалізацію соціальних профілактичних проблем із залученням державних, громадських, конфесійних організацій, волонтерів.

III. Адаптація, реабілітація, ресоціалізація полягає в реконструкції соціокультурного оточення для різних категорій молоді, допомоги в спілкуванні, працевлаштуванні і навчанні з метою відновлення втрачених соціальних зв'язків або адаптації в соціальній життєдіяльності. Така діяльність включає науково-методичну підтримку центрів соціальної адаптації, анонімних наркологічних кабінетів і центрів для ВІЛ-інфікованих, діагностико-консультативних центрів, служб "Телефонів довіри", інших закладів, у функції яких входить вирішення проблем негативної поведінки дітей і молоді.

1.3 Цільові групи з точки зору стратегії формування навичок здорового способу життя

Концепція профілактичної освіти для дітей та юнацтва визначила стратегію освіти з основ здоров'я в Україні і послужила основою для розвитку освіти зі здорового способу життя. Вона спрямована на заходи протидії негативним явищам серед дітей і юнацтва за допомогою вдосконалення діяльності учбово-просвітницьких центрів зі сприяння попередженню проявів згубної поведінки, забезпечуючи цим систему освітніх і виховних установ постійним і систематичним комплексним підходом.

Сучасні методи діяльності з профілактики в Україні звертаються до таких важливих проблем, як наркотична залежність, ВІЛ/СНІД, ІПСШ і інші відхилення у поведінці, які динамічно поширюються серед молоді. Розробка комплексного підходу включає залучення якомога більшого числа суб'єктів, що займаються діяльністю з профілактики, у єдине середовище школи і поза нею. Співробітництво відповідних служб складає найважливішу умову для підвищення ефективності діяльності з профілактики. Реалізація намірів соціальної політики через діяльність з профілактики вважалася б незавершеною і такою,що не задовольняє вимоги соціальних реалій без взаємодії з цільовими групами. А отже, потреба у спільному підході до надання послуг вбачається такою ж, як і потреба у багатогалузевому співробітництві різних служб: освітньої, соціально-виховної, культурної, медичної, психологічної, юридичної й економічної.

Цільовими групами програм з профілактики і формування НЗСЖ є:

- молодь в школах, професійно-технічних училищах, середніх і вищих спеціальних навчальних закладах усіх рівнів и видів акредитації;
- підлітки і молодь в школі, картотеці наркотично залежних чи злочинців;

- підлітки в соціальних реабілітаційних закладах, місцях позбавлення свободи або люди, які щойно повернулися з них;
- молоді родини, що потребують консультаційної допомоги;
- родини, що мають наркозалежних, або ВІЛ-інфікованих дітей з негативними проявами в поведінці;
- виховні групи учбово-просвітницьких позашкільних закладів;
- відповідальний персонал державних адміністрацій, підліткових і соціальних служб, підліткової кримінальної міліції і інших правових закладів, медичних служб, викладачі системи післядипломної освіти;
- суспільні благодійні організації, релігійні конфесії;
- неурядові організації.

Особлива роль формування навичок ЗСЖ за допомогою системи освіти

Основний документ з розвитку національної освітньої системи передбачає своєю стратегічною метою розвиток освіченої, творчої, фізично та морально здорової особистості.

Зрозуміло, що освітня система, яка є відображенням і водночас елементом соціальної системи, має потребу в замовленні на здорову, у широкому розумінні, особистість. Стратегія, спрямована на цінності здоров'я, має враховувати можливості стратегічного планування, забезпечувати цільову орієнтацію на розвиток гармонійного здоров'я, і особливо, здатності забезпечити цей рух на основі самореалізації як у навчальних закладах, так і в більш широкому соціальному середовищі.

Наприклад, широке розповсюдження отримали шкільні програми розвитку ЗСЖ навчальних закладів у мережі "Шкіл сприяння здоров'ю" або профілактичні програми центрів соціальних служб на основі програми Державної соціальної служби сім'ї, дітей і молоді.

Система освіти здатна більш, ніж інші соціальні сфери, впливати на позитивні зміни в способі мислення молоді. Основою для цього є об'єктивна сторона освіти - стратегія планування, що характеризує цю сферу в навчально-виховному процесі й організаційних ініціативах, забезпечує її якість в позанавчальній діяльності і дозвіллі. В освіті працюють концепції, що засновані на класичному та інноваційному підходах. Систематичний підхід до здорового способу життя може вважатися сучасним навчальним планом у системі освіти.

Шість стадій процесу стратегічного планування для формування НЗСЖ в системі освіти:

1. Визначається мета освіти. Наприклад, розвиток здорової, соціально і професійно компетентної людини.
2. Ставляться стратегічні (кінцеві) цілі і завдання для їхнього досягнення.
3. Розробляється стратегія для досягнення кінцевих цілей.
4. Реалізуються стратегічні плани на основі обраних методів (види діяльності, методики, технології, методи).
5. Оцінюються результати і, за необхідністю, змінюється стратегічний план або методи реалізації.
6. Оцінюються реальні результати у вихованні на основі критеріїв, що являють собою кількісні рівні знань.

Приклад:

ВСЕСВІТНЯ ШКОЛА ЗДОРОВ'Я
(Ініціатива ВООЗ)

Заснована в 1995 р., ініціатива ВООЗ по створенню Всесвітньої школи здоров'я, спрямована на посилення та мобілізацію діяльності з пропаганди здорового способу життя та освіти на місцевому, національному та міжнародному рівнях. Ініціатива передбачає покращення здоров'я студентів, шкільних працівників, сімей та інших членів громад через школи.

Мета ініціативи ВООЗ по створенню Всесвітньої школи здоров'я полягає у збільшенні кількості шкіл, які дійсно можна буде назвати школами здоров'я. Хоча визначення відрізняються значною мірою, залежно від потреб та обставин, школи здоров'я характеризуються тим, що постійно посилюють свою роль у створенні здорового оточення для життя, навчання та роботи.

Основні напрямки ініціативи ВООЗ по створенню Всесвітньої школи здоров'я базуються на Оттавській хартії пропаганди здоров'я (1986 р.), Декларації Четвертої Міжнародної Конференції з пропаганди здоров'я (Джакарта, 1997) та рекомендаціях експертної комісії ВООЗ щодо сучасного статусу шкільної освіти та адвокації здорового способу життя (1995).

Приклад (продовження):

ВСЕСВІТНЯ ШКОЛА ЗДОРОВ'Я:
Стратегії в межах цієї ініціативи:

1. Дослідження з метою покращення навчальних програм. Оцінка та експертні висновки аналізуються та узагальнюються з метою виявлення суті та ефективності навчальних програм по охороні здоров'я.

2. Створення необхідного потенціалу для покращення програм охорони здоров'я в школах: розробка технічної документації, що містить оцінки та висновки експертів щодо суті, обсягу та ефективності шкільних програм охорони здоров'я. Кожен документ повинен бути прикладом аналізу та розробки окремої проблеми охорони здоров'я, визначати елементи шкільної програми охорони здоров'я та надавати рекомендації по введенню даного питання в навчальні програми.

3. Посилення національного потенціалу: сприяння взаємодії та співпраця між освітніми інституціями та закладами охорони здоров'я країни, допомога у розробці стратегій та програм для покращення здоров'я через школи.

4. Створення мережі та альянсів з метою розробки проектів створення шкіл здоров'я: регіональна мережа для створення та розвитку шкіл здоров'я. Створення міжнародних альянсів, що

дозволяють представникам об'єднань вчителів розробити заходи щодо покращення здоров'я через школи. У альянс входять: Міжнародна Освіта, Центр по контролю та попередженню хвороб, Центр розвитку освіти, UNESCO, UNAIDS та NGTZ. Ініціатива ВООЗ по створенню Всесвітньої школи здоров'я запрошує всі урядові та неурядові організації, банки розвитку, організації системи ООН, міжурядові організації, двосторонні агенції, профспілки, а також приватний сектор допомогти школам перетворитися на школи здоров'я.

Роль неурядових організацій

Неурядові організації є одним з найбільш значимих ресурсів для розвитку стратегії із формування навичок ЗСЖ. Особливість таких організацій як соціальної групи виявляється в тому, що кожний з її членів надає унікальну підтримку до вирішення певної проблеми.

Неурядові організації (НУО) приватного сектору являють собою:

- соціальні групи, що здійснюють альтернативну до державної стратегії діяльність;
- асоціацію незалежних експертів, що вносять власні пропозиції в державний сектор;
- групу громадян, що подають свої погляди на розгляд громадськості.

Категоріями НУО, задіяними у програми профілактики ВІЛ/СНІДу (елемент НЗСЖ), є, наприклад:

- Групи й організації, залучені до сприяння стратегії ЗСЖ і профілактики ВІЛ/СНІДу з урахуванням державної ідеології. Ці групи безпосередньо залучаються до справи

державної політики зі сприяння ЗСЖ і профілактики ВІЛ/СНІДу.

- Групи й організації, які проваджують свою діяльність в інформаційній й навчальній сферах. Завдяки своїй діяльності в сфері освіти такі групи можуть впливати на громадську свідомість, зміну характеру ментальності, цінності ставлення до ЗСЖ і проблеми, пов'язані з ВІЛ/СНІД. Наприклад, поширювати принципи толерантності до ВІЛ-інфікованих і людей, хворих на СНІД, і солідарності з ними.

- Групи й організації, члени яких ведуть активний ЗСЖ і виконують усі рекомендації з профілактики ВІЛ/СНІДу. Ці групи можуть визначатися відповідністю принципам і особистою поведінкою. Подібне ставлення до проблем та особисті приклади можуть впливати на поведінку інших і змінювати характер національної ментальності.

На даний момент НУО діють як найбільш згуртований сектор, оскільки вони формулюють свої цілі досить чітко. Порівняно з державним сектором, який відображує соціальну потребу у ЗСЖ, недержавний сектор (який уособлює громадську ініціативу) враховує ширші стратегічні перспективи.

Він використовує більше число стандартів стратегічного планування, в тому числі й ті, які ґрунтуються на міжнародному досвіді, і в змозі цілеспрямовано зорієнтувати на розроблення стратегії з охорони здоров'я, оскільки його організації звертають увагу на принципи і потреби самореалізації групи або особи.

Наприклад, НУО діють більш активно у сфері покращення кількісних і якісних показників стану здоров'я. Як правило, ця діяльність проводиться на засадах добровільної участі (волонтерства) і здорової конкуренції. Ось чому вона приносить значні соціально-економічні результати. НУО зайняли свою "нішу" у таких питаннях, як "розвиток відкритого громадянського суспільства", "статеві відносини", запобігання негативним явищам серед споживачів ін'єкційних наркотиків, у

сфері секс-бізнесу, і, звичайно ж, у стратегії формування ЗСЖ і профілактики ВІЛ/СНІДу та інших.

Завдяки міжнародним організаціям, присутнім в Україні, розроблено не тільки технологічний і фінансовий зміст, але й моніторинговий і оціночний компонент стратегічного планування, а також вплив проекту і управління ним. На сьогодні (за визначенням державного сектору) менеджери проектів НУО мають високу кваліфікацію і підтверджені навички впровадження, розроблення, керування і моніторингу проектів. Їм також надано більший доступ до міжнародних організацій і вони мають якісні соціально-професійні зв'язки.

З метою впровадження ширшої низки стратегій розвитку в плані ЗСЖ НУО водночас мусять мати широкий доступ до наступних сфер:

- офіційної інформації;
- рівноправної участі у державних стратегіях та прийнятті рішень;
- права утримувати свою позицію, в тому числі з застосуванням правових дій. Це, наприклад, стосується конфліктних оперативних питань або спільного навчально-виховного процесу для ВІЛ-інфікованих дітей.

Особливістю роботи НУО є самостійний пошук ресурсів і фінансування проектів. Тому значна увага приділяється пошукові донорів. У кількісних співвідношеннях написання проекту й одержання фінансування від грантодавця виражено співвідношенням 10:1, в той час, як отримання коштів від держави і благодійних фондів від бізнесових структур залишається гострою проблемою.

В цілому, як для державних послуг у сфері освіти, соціального захисту та охорони здоров'я, так і для приватних послуг НУО ведеться пошук підходів до оцінки результатів. За останні кілька років зусилля були спрямовані на розробку інструментів навчальної програми через моніторинг та оцінку, особливо з підтримкою електронної інформаційної системи з моніторингу та оцінки МОН, наприклад для профілактики

ВІЛ/СНІДу. Раніше оцінка полягала швидше у визначенні стандартів знань, ніж у впливі всебічних учбово-виховних заходів на зміну поведінки. Однак, з листопада 2006 року вплив пропаганди ФЗСЖ на учнів шкіл почали вимірювати.

РОЗДІЛ 2. Розвиток багатогалузевого співробітництва і партнерства

2.1 Галузеві завдання з планування стратегій, спрямованих на багатогалузеве співробітництво

ВИЗНАЧЕННЯ "ГАЛУЗІ"

ГАЛУЗЬ **означає систему, яка представлена механізмами державної і недержавної адміністрації з метою управління реальними обставинами певних видів діяльності, пов'язаних з життям людини, наприклад, діяльності з охорони здоров'я, соціальної або економічної діяльності**

Кожній галузі притаманні свої власні пріоритети. Звідси, державна галузь керується національної програмою першочергового значення, в той час, як недержавні (приватні і соціальні) надають перевагу програмам НУО, зорієнтованим на нагальні потреби, а окремі зосереджуються на особистій думці, потребах і інтересах.

Вирішення питання співробітництва між різними галузями спирається на гармонію функціонування, врахування й задоволення інтересів соціальних груп, занесених в систему професійної й соціальної солідарності. В цьому контексті соціальна сфера розглядається як загальна діяльність щодо забезпечення громадян відповідними правами, захисту громадян згідно з Конституцією і їх розвитку. Наприклад: право на освіту гарантується створенням системи освіти, яка забезпечує структурою, що сприяє досягненню навчальних цілей, а звідси розвитку особистості, громади й суспільства. Діяльність соціальної галузі спричинена реалізацією різних стратегічних ініціатив та заходів. Соціальні групи, спроможні задовольняти свої потреби за рахунок докладання власних зусиль, сприяють розвитку різних галузей. І, нарешті, низка галузей, в яких особа може функціонувати з метою оптимальної взаємодії і вигоди суспільству, називається соціальною сферою.

Галузева діяльність часто несе в собі реальні протиріччя систематичного характеру, а їх подолання, як правило, вимагає виконання оптимально розроблених і цілеспрямованих дій. Діяльність кожної галузі спирається на правову і соціальну базу, яка складається з окремих сегментів, організацій, галузей, груп і ряду спеціалістів або осіб.

ДЕТЕРМІНАНТИ "ГАЛУЗЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ"

Кожна ГАЛУЗЕВА ДІЯЛЬНІСТЬ **спирається на правову і соціальну базу, яка складається з окремих сегментів, організацій, галузевої групи, груп і ряду спеціалістів або осіб.**

Усі види галузевої діяльності, спрямовані на створення і організацію впровадження стратегічних планів, проектів і програм в рамках системи координованих дій, залучені до стратегічного планування в межах цієї галузі. Метою багатогалузевого стратегічного планування є встановлення робочих процедур з підготовки ефективної реалізації багатогалузевих програм і проектів.

Стратегічне планування сприяє довгостроковій реалізації переваг багатогалузевої співпраці. Можливість виникнення переваг під час спільного впровадження програм/проектів існує протягом довгого періоду часу і вимагає злиття різноманітних напрямків галузевої діяльності в одну стратегію. Обсяг постійних позитивних результатів за рахунок стратегічного планування позначається сталістю і залежить від цілей галузі, змісту її діяльності, застосованих форм і методів.

Цілями реалізації стратегічних планів повинні стати очікувані результати. Вони визначаються під час спільної діяльності. Визначення намірів і бази для досягнення результатів вимальовується під час дискусій, окреслення справ та ролей, що їх відграватимуть учасники різних галузей.

ЦІЛЬ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ

- **встановити робочі процедури підготовки ефективної реалізації багатогалузевих програм і проектів**
- **об'єднати різноманітні галузеві стратегії в єдину**
- **мати можливість діяти за згодою, орієнтованою на потреби**
- **залучати різноманітні ресурси і підвищувати ефективність їх використання**
- **досягати постійних позитивних результатів**

При встановленні цілей керуються визначеними перевагами з урахуванням ресурсів кожної галузі. Для системи освіти це буде поєднанням різних навчальних програм, для медичної сфери – це різноманітні ступені превентивної медицини, а для соціальних служб – це зв'язки з різними цільовими групами. Важлива роль ЗМІ у програмах формування ЗСЖ пов'язана з розмаїттям технологій впливу на соціальне середовище.

Таку різноманітність окремих галузей з багатогалузевої точки зору треба спрямувати до спільних цілей. Цих цілей можна досягти за рахунок залучення різних ресурсів та збільшення ефективності їх використання.

Стратегія реалізується з урахуванням ролі, важливості та здатності галузей досягати поставлених цілей. Ось чому встановлення цілей залежить від сильних сторін (переваг) галузей. Займаючись питанням встановлення цілей, зосереджуються на проблемі, найважливішої для галузі.

У таблиці представлені відношення між виборами цілей і вибраними стратегічними місіями:

Таблиця 1

Цілі	Державні	Приватні/соціальні	Індивідуальні
Визначені	Виконання етапів програм	Виконання етапів програм	Повсякденна робота
Які можливо досягти	Досягнення цілей	Реалізація проекту	Ведення діяльності
Більш складні	Залучення до програми інших галузей	Вихід на національний рівень	Залучення інших посадовців до ЗСЖ

При досягненні основної мети багатогалузевого співробітництва керуються принципами партнерства. Воно виконує місію формування перспективи взаємодії різних галузей в межах державних, приватних, соціальних та індивідуальних програм. Згідно з поставленими цілями визначають з метою їх досягнення галузеві ресурси і умови для структур галузевої взаємодії, структури стратегічної взаємодії для усіх учасників, які стануть необхідними під час процесу розробки стратегії.

Основні цілі багатогалузевого співробітництва

- Оптимальний асортимент послуг відповідає потребам молодих людей для зменшення випадків ризикової поведінки і інфікування ВІЛ/СНІДом та покращення піклування і підтримки ЛЖВ
- Покращений доступ до послуг
- Збільшена прозорість у наданні послуг
- Спільні дії служб з метою уникнення повторення і розвитку послуг цільовим групам
- Ефективне використання ресурсів
- Забезпечення громадськості інформацією за допомогою РКР та НКР

Кожна ціль, якої треба досягти, обмежена певним часовим періодом. Остаточним компонентом стратегії з поставлення мети є зворотній зв'язок між результатами та цілями. В ідеальному випадку сталий зворотній зв'язок надасть можливість розробникам проекту контролювати процес реалізації стратегії і впливати на нього.

На практиці він може супроводжуватися періодичними зустрічами з виконанням можливих офіційних оцінок і спостереженням за успішністю результатів, що сприяє зміцненню зворотних зв'язків. Ефективність зазначеного підходу полягає у наданні учаснику можливості оцінити цілі як важливі. Водночас це веде до підвищення ефективності на кожному етапі реалізації стратегії.

Для досягнення очікуваних результатів необхідно, щоб на кожному етапі:

- цілі були чіткими;
- цілі були конкретними;
- цілі віддзеркалювали підвищення рівня поставлення цілей;
- цілі тлумачилися і сприймалися особисто.

Цілі стратегічного планування реалізуються за допомогою наступних завдань:

- створення на базі стратегії програм і проектів;
- розробки запланованих дій;
- адвокації;
- надання ресурсів;
- визначення обмежень і критеріїв для прийняття рішень;
- організації проведення діяльності;
- моніторингу й оцінки.

2.2 Програми і проекти

Успішне багатогалузеве співробітництво її партнерство має втілюватися у програмах або додаткових проектах. Нижче ми

обговоримо характерні риси програм і проектів, зосередимося на різниці між ними і приведемо основні принципи розробки стратегії щодо програм і проектів. Також наводяться приклади проектів і програм з метою полегшення розуміння правильних цілей і відповідних завдань: все, що визначається в процесі стратегічного планування.

ВИЗНАЧЕННЯ "ПРОГРАМИ"

ПРОГРАМА складається з ряду проектів, чиї завдання разом сприяють спільній загальній меті в галузі або між галузями, в регіоні чи між регіонами, в країні чи між країнами, а також на міжнародному (глобальному) рівні

Програма є координуючим документом і обґрунтованою системою різних пов'язаних між собою заходів, спрямованих на досягнення спільної мети. До того ж ці заходи мусять бути узагальнені виконавцями (помічниками виконавців) і забезпечуватися необхідними ресурсами. Програма складається з певних програмних заходів, зміст яких залежить від типу і напрямку програми, для наступних певних стратегій.

Також необхідно зазначити різницю між стратегічними планами програм і проектів. Програми орієнтують на досягнення комплексних цілей розвитку, таких як покращання якості життя з допомогою посиленого формування ЗСЖ. Проекти ж є більш обмеженими й зорієнтованими на досягнення таких результатів, як операційна система підтримки формування ЗСЖ.

Програма характеризується наступними рисами:

- *тривалість у часі* - враховує наявність довгострокових планів, часові графіки проекту і часові рамки програм (останнє може бути більш-менш тривалими, тривалим

порівняно з загальною системою стратегічного планування)

- *функціональність* - визначає напрямки і результати розробки певних функцій з допомогою аналітичного прогнозування, враховує процедури згідно з найкращими практичними прикладами, моніторинг і оцінку та, нарешті, повторне складання програм
- *обсяг ресурсів* - визначає потреби в наданні визначеним функціям адекватних людських і матеріальних ресурсів і можливості їх надання для виконання стратегічних дій
- *точність* - визначає конкретні напрямки стратегічної діяльності і зв'язки, що дозволяє створити систему, що формує. Наприклад, для формування навичок здорового способу життя серед певних цільових груп, таких, як молодь, жінки тощо.

Наступний приклад програми з формування здорового способу життя в межах системи освіти надає загальну уяву про відносини між спрямуванням цілей, можливими методами і відповідними компонентами, які забезпечать здобутками у плані формування здорового способу життя, які ще називаються очікуваними результатами.

Приклад:

ЗДОРОВ'Я ДИТИНИ ЧЕРЕЗ СИСТЕМУ ОСВІТИ

Розроблено Українським інститутом екології людини, Київ, Україна, Національним медичним університетом імені О.Богомольця, Київ, Україна

Мета програми

В кожному дитячому садочку, школі, ліцеї, гімназії впровадити процедури постійного ендоекологічного моніторингу стану здоров'я дітей та ендоекологічну профілактику, оздоровлення дитини та ефективну екологічну освіту дитини.

Продовження прикладу:

Лише періодичний контроль стану здоров'я дитини в системі освіти дозволяє постійно або синхронно із ритмами природи відслідковувати і оцінювати вплив реальних факторів середовища на здоров'я дитини і проводити ендоекологічну детоксикацію та оздоровлення її організму.

Шляхи реалізації Програми

Реальна картина стану здоров'я дітей, сьогодні вимагає проведення періодичного моніторингу стану здоров'я дитини (ендоекологічна діагностика), виявлення в такий спосіб початкових негативних впливів екологічних чинників на стан здоров'я дітей і проведення необхідних заходів (ендоекологічна профілактика) для захисту організму дитини від негативного впливу середовища.

Існують недорогі, але ефективні методи діагностики здоров'я дітей, щоб провести їх ендоекологічну паспортизацію. Таку діагностику при наявності необхідного діагностичного обладнання і ендоекологічної паспортизації здоров'я дітей може проводити медична сестра навчального закладу. Програма охоплює кожний навчальний заклад з метою забезпечення сталої системи розвитку дитини.

Складові Програми

Забезпечення кожного навчального закладу методикою періодичного енедоекологічного контролю стану здоров'я дитини. Це реалізується медичною сестрою навчального закладу, яка пройшла курси підготовки з ендоекологічної діагностики або районним педіатром-екологом, який проводить таку діагностику в умовах навчального закладу.

Продовження прикладу:

- Для співставлення результатів ендоекологічного обстеження здоров'я дитини із умовами середовища постійно проводити екологічний моніторинг відповідного навчального закладу: повітря і вода; харчування дітей в умовах навчального закладу; педагогічне навантаження; електромагнітна безпека в навчальному закладі (уроки інформатики); внутрішній режим навчального закладу.
- В кожному навчальному закладі для всіх дітей створити ендоекологічні паспорти здоров'я дітей.
- У відповідності до ендоекологічних проблем здоров'я дітей впроваджувати контрольовані методики ендоекологічного оздоровлення дітей. Весь навчальний і виховний процес в навчальному закладі потрібно екологізувати (тобто все робити через призму "едоендоекології" кожної дитини).
- Всі заходи ендоекологічної паспортизації, профілактики та навчання мають проводитися в тісній співпраці із учителями навчального закладу та батьками.

Роль інституту

Інститут екології людини разом із системою освіти проводить спеціалізовані курси підвищення кваліфікації вчителів з проблеми ендоекології дитини.

Очікувані результати:

1. Забезпечення постійного контролю ендоекологічного здоров'я дитини в системі освіти вподовж всього періоду навчання дитини в певному навчальному закладі або в іншому.
2. Впровадження ефективної системи екологічного навчання в системі освіти: учнів, викладачів та батьків.

Від програми до проекту

Для реалізації комплексної програми розробляється ряд окремих проектів. При цьому проекти вибираються або розробляються таким чином, щоб очікувані результати проекту відповідали заходам зазначеним в програмі, а завдання проекту однозначно випливали з очікуваних результатів, зазначених у програмі.

Розробляючи проект в рамках загальної програми, необхідно співставити його мету, завдання та очікувані результати від його реалізації з визначеними програмою (тобто заходами та очікуваними результатами програми). Тільки за таких умов реалізація проекту дозволить максимально забезпечити виконання загальної програми.

Крім того, успіх процесу пошуку зовнішнього фінансування для виконання проекту залежить саме від очевидності та логічності зв'язків між загальною метою проекту та завданнями програми, в рамках якої цей проект виконується. Якщо взаємопов'язаність проекту і програми чітко простежується, шанси на отримання фінансування для проекту будуть значно вищими, оскільки такий проект буде працювати на підсилення впровадження самої програми.

Проект - це сукупність стратегій, цілей і дій, в якому вміщено характеристики системи із взаємодії різних ресурсів, послідовності дій і залучення вибраних спеціалістів.

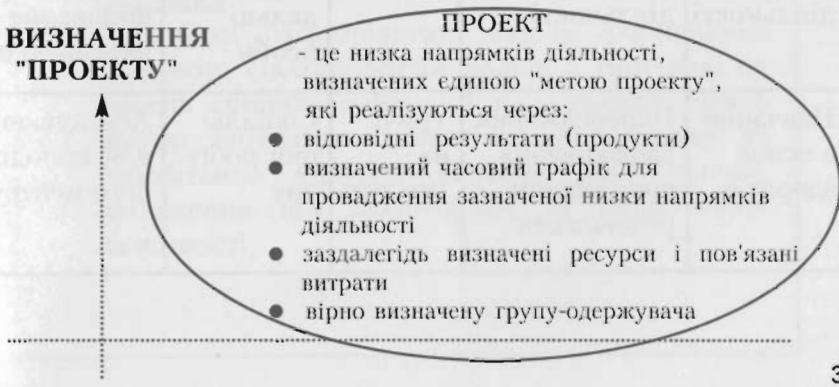

Проект повинен бути:

- життєздатним, чітким і вичерпним;
- зрозумілим для пояснень та реалістичним для виконання;
- упорядкованим, але без суворого дотримання якихось фіксованих дат;
- відкритим та таким, що дозволяє поправку на зміни у ситуації;
- гнучким та таким, що враховує динаміку змін внутрішнього та зовнішнього середовища, а також змін, які можливо відбудуться під час запланованого періоду;
- раціональним (тобто, таким, що передбачує певні заходи та ресурси);
- реалістичним, а це означає, що він повинен враховувати можливості, ресурси і методи досягнення очікуваних результатів;
- здатних до об'єднання різноманітних способів планування.

Стадії реалізації проекту вміщують розробку чіткого і добре визначеного плану проекту.

Найпростіший план проекту подається у вигляді таблиці і зміст його відображений у рядках (горизонтальний компонент), а у колонках - параметри, які потрібні для виконання дій (див. Таблицю 2).

Таблиця 2: Зразок проектного плану з прикладом

Напрямок діяльності	**Зміст діяльності**	**Строки**	**Відповідальні особи**	**Ресурси, фінансове забезпечення**
Навчання з основ здоров'я	Попередження зловживання шкідливими речовинами	Тричі на тиждень	Соціальний робітник	Асигнування для молодіжного центру

Будь-який проект матиме найкращі результати тоді, коли усі передбачені заходи узгоджуються з цілісністю системи. Вони повинні мати надійні зв'язки, зрозумілі процедури і бути орієнтованими на взаємне посилення внесків у проект, щоб у новій якості підтримувати провадження діяльності з формування ЗСЖ.

Приклад проекту:

Проект "**Молодь за здоров'я**"
(Українсько-канадський проект), який впроваджується Міністерством освіти і науки України

Цей експериментальний проект спрямовано на розширення можливостей молоді у плані залучення її у формування здорового способу життя й сприяння зміні поведінки з метою профілактики ВІЛ/СНІДу шляхом просвітництва з питань ризиків для здоров'я, які несе зловживання шкідливими речовинами, і його шкідливого впливу на якість життя.

Ціль

Сприяти розробці державної політики з охорони здоров'я, спрямованої на реалізацію програм з формування здорового способу життя дітей і молоді в Україні.

Завдання

1. Розробити багаторівневу модель формування здорового способу життя молоді з тим, щоб ця модель сприяла орієнтації на здоровий спосіб життя; заохочувала поведінку, спрямовану на запобігання СНІДу, відмову від куріння, звільнення від алкогольної та наркотичної залежності;

2. На регіональному рівні сприяти адаптації багатогалузевої багаторівневої чутливої моделі "Молодь за здоров'я" орієнтованої на сім основних проблем: куріння; алкогольна та наркотична залежність; ВІЛ/СНІД; фізична активність; здорове харчування; психологічне здоров'я.

Залучені навчальні заклади:

- Середні загально-освітні школи (СЗШ) № 24, 75, 161, 163, 224, 266, 301;
- Середні школи (СШ) № 20, 123, 287, 291;
- Ліцей "Голосіївський" № 241;
- Медичний ліцей при НМУ;
- Гімназія № 59, 178; Дитячий оздоровчий - екологічний центр;
- Школа-інтернат № 20

Великі проекти можуть бути поділені на **компоненти** - сукупність напрямків діяльності, які провадяться з метою досягнення єдиного результату або ряду додаткових результатів.

Приклад компоненту проекту:

Проміжною ціллю в межах усього проекту є:

Розробка навчальних планів таким чином щоби кожен урок сприяв покращанню стану здоров'я учнів у той чи інший спосіб.

Група вчителів ліцею " Голосіївський" поставила перед собою завдання:

1. Вчити тому, як навчатися і цінувати життя та здоров'я;
2. Вчити розуміти інтереси інших учнів і власні здібності;
3. Демонструвати учням вигоду та задоволення від усвідомленого піклування про своє фізичне здоров'я.

Напрямки діяльності в рамках цього компоненту проекту:

- уроки валеології;
- медичний контроль за станом фізичного розвитку дітей;
- ознайомлення батьків з результатами контролю;
- різноманітні професійні медичні консультації для дітей і батьків, які цього потребують;
- підвищення фізичної активності учнів: відвідування басейну, класи лікування рухом, класів бальних танців.

Такі комплексні питання, як формування навичок здорового способу життя вимагають комплексних підходів, які включатимуть планування та впровадження і програм, і проектів (чи з компонентами, чи без них).

На малюнку 1 нижче показано взаємозв'язки між програмами, проектами і компонентами. Дуже важливо розуміти логіку, що ховається за стрілками: для того, щоб спрямувати усі зусилля і ресурси на вирішення завдання цілому (наприклад, формування навичок здорового способу життя), завдання кожного окремого компоненту повинні співпадати з метою усього проекту.

Зважаючи на обмежені ресурси, для досягнення ефективніших результатів треба передбачити координацію напрямків діяльності та стратегічного планування, виходячи зі структури, визначеної завданнями, метою, наслідками та напрямками діяльності.

ЗВ'ЯЗОК МІЖ ПРОГРАМОЮ, ПРОЕКТОМ І КОМПОНЕНТОМ ПРОЕКТУ

Малюнок 1

Таблиця 3: Відмінності між компонентами програм і компонентами проектів

Компонент	Підхід, що застосовується програмою	Підхід, що застосовується проектом
Мета	Багатоцільова, довгострокова	Цільова, середнього терміну, короткострокова
Проблеми для вирішення	Комплексне розуміння проблеми, орієнтація на вирішення згідно з вибраною місією	Цільове визначення проблеми, на яку буде спрямовано стратегію

Терміни розробки і впровадження	Визначення завдань згідно з прийнятою часовою нормою і системою планування	Визначені стадії для досягнення мети відповідно до системи планування
Структура	Єдина для усіх складових галузей	Визначена згідно з характером галузевої проблеми
Управління	Контрольоване згідно до вибору стратегії	Спеціально розроблене і координоване на рівні галузевої проблеми
Прийняття рішень	Вертикальна структура, модифікована	Горизонтальне
Фінансове забезпечення	Традиційно діюча система бюджетних видатків, виходячи з пріоритетів	Залежно від типу проекту
Забезпечення ресурсами	Діюча система навчання персоналу, матеріальна підтримка, розподілення ресурсів відповідно до визначених пріоритетів	Залежно від типу проекту

У стратегічному плануванні з метою збереження гнучкості Швидкго реагування на несподівані зміни соціального середовища використовуються спеціалізовані плани. В них визначено основні напрямки і більш гнучку оцінку досягнутих результатів. Наприклад, у спеціалізованому плані закладено зростання на 20% стандартів знань з методів формування ЗСЖ під час навчання. Зазначений план швидше спрямований на підвищення стандартів знань протягом трьох місяців реалізації проекту з формування ЗСЖ на 6 - 22%. Його структура залежно від регіону може змінюватися.

Наприклад, головний акцент може бути зроблено на підвищення стандартів знань з регіональних екологічних

проблем східної частини України, шляхів розповсюдження ВІЛ/СНІДу в великих портах і містах з аеропортами. Отже, типовою ознакою спеціалізованих планів є гнучкість, яку підтримує стратегічне планування.

2.3 Переваги багатогалузевого співробітництва: синергія та покращення якості послуг

Компоненти багатогалузевого співробітництва (БС)

- Багатогалузевий підхід враховує залучення різних галузей – освіти, охорони здоров'я, соціальних, юридичних, правоохоронних і економічних служб на громадському та приватному рівнях.

- БС функціонує за рахунок технічних ресурсів, отримуваних від служб, які здатні стримати розповсюдження ВІЛ, підтримувати і піклуватися про ЛЖВ і формувати здоровий спосіб життя з допомогою чітко визначених стратегічних цілей.

- БС потребує політичної підтримки, щоб досягти своїх цілей і реалізувати свої підходи. Це забезпечить інтеграцію різних служб в єдину інфраструктуру регіону

- БС передбачає стратегію і технічне удосконалення на тривалу перспективу. Воно визначає зв'язки між плануванням інфраструктури і якість складових служб

- Середовище діяльності БС пронизує усі галузі за рахунок спільної стратегії і додаткових підходів, орієнтованих на формування здорового способу життя і профілактики ВІЛ/СНІДу.

БС потребує далі: ресурсів, сприяння і моніторингу.

Організація багатогалузевого співробітництва з метою формування ЗСЖ та профілактики ВІЛ/СНІДу в Україні

На національному законодавчому рівні профілактика та контроль ВІЛ/СНІДу були підтримані в 2004 році. В Україні формування здорового способу життя та профілактика ВІЛ/СНІДу регулюються з допомогою:

- Національної координаційної ради.
- Регіональної координаційної ради.
- Національних і обласних програм з охорони здоров'я. Вони мають зосереджуватися на формуванні здорового способу життя або подібні конкретні програми можуть становити невід'ємну частину загальних обласних програм з охорони здоров'я.
- Навчальних програм МОН.

Програми з профілактики ВІЛ/СНІДу на обласному рівні можуть бути незалежними програмами або становити невід'ємну частину програми з формування здорового способу життя.

В умовах епідемії ВІЛ/СНІДу з'являється необхідність співробітництва між людьми, які працюють в усіх напрямках з метою припинення епідемії. Таким чином потребуються об'єднані зусилля різноманітних міністерств і приватних організацій.

Приклад: Проекти зі взаємозалежністю партнерів різних галузей

УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАХИСТУ УРАЗЛИВИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ

1. Додаткове харчування дітей з бідних сімей

Міністерство освіти і науки з намірами утримання дітей в школах залежатиме від роботи Міністерства охорони здоров'я у площині профілактики дитячих захворювань або здорового

харчування. Вони обидва потребують співробітництва з Міністерством фінансів і його підтримки неблагополучних категорій людей.

2. Формування ЗСЖ і профілактика ВІЛ/СНІДу

Серед організацій державної, приватної і соціальної галузей до послуг з охорони здоров'я входитимуть добровільні консультації і тестування з питань профілактичних програм, терапія, що підтримує при ВІЛ/СНІД, послуги з планування родин, програми забезпечення харчуванням, необхідність попередження і лікування хвороб, що передаються статевим шляхом.

Вимога, щодо введення програми з соціальної і економічної реабілітації наркоманів-підлітків, дитячої проституції, відокремлених від суспільства дітей, які знаходяться на краю безпритульності та відхилень у поведінці (втеча з дому, невідвідування школи, кримінальні дії тощо) закликає до залучення низки галузей:

- Управлінь різного рівня і державних організацій: управління з охорони здоров'я, управління освіти, відділ з виконання вироків
- Мережі для ЛЖВ, центрів СНІДу
- Санітарно-епідеміологічні станції
- Інститутів післядипломної педагогічної освіти
- Соціальних робітників
- НУО
- Комерційної галузі і, зокрема, фармацевтичних компаній
- Профспілок
- ЗМІ
- Народних депутів різних рівнів
- Спортивних організацій

- Релігійних організацій
- Громадських лідерів
- Добровільних організацій
- Системи ООН і інших міжнародних НУО
- Міжнародних організацій

Багатогалузеве співробітництво з формування ЗСЖ слід організовувати за допомогою координаційних комітетів регіонального і субрегіонального рівнів з функціями впровадження і моніторингу. Окрім цього, з метою удосконалення багатогалузевого співробітництва слід проводити регулярні семінари і засідання робочих груп в усіх регіонах. Слід заснувати співробітництво з галуззю НУО, оскільки вона традиційно робить вагомий внесок в розвиток охорони здоров'я, профілактику ВІЛ/СНІДу і програми НЗСЖ.

Основним бар'єром на шляху розробки й формування ефективного багатогалузевого співробітництва є слабкий зв'язок між центральними обласними і регіональними організаціями в плані передачі інформації й обміну нею. Відсутність механізму моніторингу співробітництва внутрішніх галузей негативно впливає на багатогалузеве співробітництво.

Серед заходів підтримки багатогалузевого співробітництва може бути: організація національних днів НЗСЖ і руху у підтримку цього, соціальної реклами з питань формування здорового способу життя і молодіжні заходи на цю тему, дні національної імунізації, реалізація проектів і програм з контролю над швидкістю розповсюдження інфекцій, які передаються контактним шляхом (туберкульоз, ВІЛ/СНІД) і з її зниження, заснування Шкіл здоров'я, сприяння безпечній поведінці і дотримання санітарного-епідеміологічного кодексу.

ПІДХІД ДО БАГАТОГАЛУЗЕВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА НА РІЗНИХ СТАДІЯХ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ НЗСЖ

1. Визначення партнерів

Міністерство охорони здоров'я є ключовим учасником у процесі формування НЗСЖ, відіграючи головну роль у плануванні, організації, координації, фінансуванні, регулюванні і наданні послуг з формування здорового способу життя серед молоді. У цій сфері з вищеназваним міністерством співпрацюють Міністерство у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерство освіти та науки, соціальні робітники, Управління виконання покарань, центри СНІДу, регіональні управління освіти державних обласних адміністрацій, міжнародні і місцеві НУО, благодійні фонди і релігійні організації.

2. Ефективне планування

Управління програмами НЗСЖ слід вести упродовж трьох послідовних стадій:

1. планування
2. реалізація
3. оцінка

На стадії планування треба завершити п'ять завдань:

1. огляд ситуації,
2. визначення пріоритетів,
3. визначення цілей,
4. з'ясування бар'єрів і складнощів,
5. розробка чіткого і всебічного плану дій.

Після цього визначають усі організації і осіб, що беруть участь в цій програмі і об'єднують їх, щоб гарантувати їх участь у співробітництві і визначити програмні цілі.

Справу НЗСЖ слід розглядати під різними кутами. Ефективним механізмом аналізу цієї справи в регіоні, розуміння і визначення ступеню відповідальності за вирішення цих питань

є зустрічі і семінари робочих груп за принципом колективного обговорення з залученням галузевих представників.

Вагомий міжнародний досвід демонструє – якщо до процесу вирішення цього питання залучити усіх членів громади, їх підтримку реалізації запланованих дій і втручань можливо отримати набагато легше. Після збору усієї потрібної інформації і проведення аналізу проблем формування ЗСЖ слід, виходячи зі співробітництва галузей, розробити і впровадити план дій. При цьому зовсім необов'язково спиратися на основну роль системи охорони здоров'я у виборі підходів. Навпаки, можна надати більшого значення системі освіти, НУО і соціальній сфері.

3. Спілкування, орієнтоване на зміни в поведінці

Спілкування, орієнтоване на зміни поведінки (СЗП), є одним з різновидів стратегії з НЗСЖ в межах громади, оскільки воно веде до підвищення стандартів знань молоді зі здорового способу життя і створення відповідної мотивації до змін поведінки. СЗП можна використовувати для досягнення різноманітних цілей, як, наприклад, посилення інформованості молодих людей щодо способів передачі і профілактики ВІЛ/СНІДу, просвітництва щодо заходів, спрямованих на підвищення рівня фізичного здоров'я молодої людини, необхідності зародження протидії негативним звичкам.

Головними учасниками процесу формування ЗСЖ разом з працівниками освіти і соціальної сфери є родини з їх навичками формування і модифікування ЗСЖ та діти шкільного віку. Успіх комунікативних програм зазвичай оцінюється показником охоплення. Ефективність реалізації програми визначають у процесі завершального моніторингу та орієнтування на потреби.

4. Заохочення спілкування всередині галузі і поміж ними: сприяння

Можливості спілкування всередині галузі і багатогалузеві

комунікації вважаються основним елементом управління програмами з НЗСЖ. Наприклад, разом з впровадженням навчальних програм з формування здорового способу життя серед молоді, низка програм зі створення закладів дозвілля, інформаційні програми з профілактики ранньої вагітності, соціальні рекламні кампанії по боротьбі з вживанням алкоголю, наркотиків, курінням, впровадження заборони вживання алкоголю в громадських місцях, суворий контроль над розповсюдженням наркотиків (особливо в школах), заснування лінії і центрів довіри, розвиток організацій, задіяних в формуванні фізичного і психічного здоров'я молоді, залучення релігійних організацій і пропагування релігійних цінностей, посилення обізнаності і відповідальності батьків у питаннях НЗСЖ їх дітей тощо.

Досить очевидним є існування прямого зв'язку між будь-якими чинниками, згаданими вище і формуванням навичок і поведінки молодої особи (зокрема, зі здорового способу життя). Також очевидним є усвідомлення того, що впровадження програм в будь-якому одному напрямку може не досягти мети формування здорового способу життя серед молоді, а лише сукупність чинників дозволить набути спільного ефекту.

5. Інвестиції в освіту батьками і вчителями

Міжнародний досвід підтверджує, що інвестування в навчальні програми молоді і дорослих, планування сім'ї і покращання життєвих стандартів забезпечує норми стабільного покращання показників громадського ЗСЖ.

У багатьох країнах освіта матерів впливає на навички дитини з формування ЗСЖ навіть більше, ніж економічна ситуація в країні. Навчальні програми для батьків і вчителів сприяють передаванню дітям і учням шкіл достатніх знань з ЗСЖ. Якщо включити програми для молоді і інформацію з формування навичок здорового способу життя для дітей і майбутніх матерів в навчальні плани для вчителів під час їх

перепідготовки або проходження курсів післядипломного навчання - це дозволить впливати на формування НЗСЖ серед молоді в більшому масштабі, ніж коли виконуються інформаційні й комунікативні програми і втручання, які є найпопулярнішими стратегіями з формування НЗСЖ

6. Інтеграція НЗСЖ і заходів з охорони здоров'я

Оскільки формування НЗСЖ є питанням з багатьма аспектами, з метою підтримки процесу впровадження ЗСЖ в громадах слід розглянути програми і заходи, які безпосередньо не стосуються ЗСЖ. Дотичними до процесу формування здорового способу життя є здорове харчування, зміни оточуючого середовища, планування сім'ї, підвищення норм фізичної активності, профілактика ІПСШ, розуміння і профілактика суспільством проблем наркоманії і ризикованої поведінки. Ці програми слід адаптувати до потреб громади і потреб кожного окремого регіону. Так наприклад, для західнго регіону завдання заснування центрів дозвілля і навчальних програм для молоді є найважливішим, в той час, як в східній частині України найважливіше поінформувати про наслідки вживання наркотиків і засоби профілактики ВІЛ/СНІДу.

7. Залучення громадян

Участь громад і членів родин у програмах НЗСЖ є успішною за умов, що вони нестимуть відповідальність за формування здорового способу життя, екологічний і соціально-економічний розвиток в межах громади і отримають необхідні навички і здібності, які вони можуть доносити до інших членів громади під час процесу їх власного формування і розвитку громади. Обмін інформацією становить важливий елемент у залученні громад, оскільки громадська участь є необхідною, щоб втрутитися у процес визначення проблеми з самого початку аж до процесу знаходження шляхів і методів її вирішення, їх реалізації, моніторингу й оцінки. Громада може відігравати

ключову роль у проведенні аналізу проблеми (планування "знизу-вгору"), що в свою чергу є одним з головних чинників успіху програми НЗСЖ. Представників громади мають інформувати про проблему і заохочувати до використання регіональних і національних ресурсів у процесі планування, впровадження і моніторингу програм НЗСЖ.

Приклад:

Розвиток партнерства в рамках проекту "Покращення якості соціальних послуг дітям і сім'ям в громаді", Християнський дитячий фонд (ХДФ).

Робоча група ХДФ розробила структуру багатостадійного співробітництва в рамках здійснення проекту:

- 1-ша стадія: запровадження процесу співробітництва між ХДФ і соціальними інститутами територіальної громади, яка працює заради благополуччя дітей, сімей і молоді (місцеві органи влади - управління освіти чи управління у справах молоді і сім'ї та соціальні служби для дітей та молоді). На першій стадії основна мета робочих зустрічей з персоналом вищезгаданих інституцій полягає в наданні інформації про ті послуги, які їм можуть надати у рамках проекту для проведення на місцях соціально-виховної діяльності серед дітей і молоді.

- 2-а стадія: проведення навчання соціальних робітників з допомогою різних семінарів і тренінгів з модулів ХДФ. Основним компонентом цих тренінгів було формування навичок з розробки соціального проекту стосовно цього питання з метою здійснення його в громадах серед учасників. Учасники мали

Продовження прикладу, ХДФ:

визначити коло потенційних партнерів, яких можливо залучити до здійснення проекту. На цій же стадії провели кілька обговорень за круглим столом з представниками місцевих адміністрацій, різних соціальних служб, середніх загальних освітніх навчальних закладів і НУО, метою яких було розглянути проблеми сфери соціально-виховної діяльності, яка ведеться з дітьми і молоддю в місцевих громадах, і методи їх вирішення з допомогою багатогалузевого співробітництва.

- 3-тя стадія: спеціалісти, які пройшли вищезгадані тренінги, реалізували власні проекти в межах їх територіальних громад. Це продемонстровано за допомогою прикладу заснування партнерських стосунків Бердичівської територіальної громади.

Після проведення семінарів для соціальних робітників в рамках проекту кілька представників виконавчого комітету міста Бердичева і громадяни міста звернулися до ХДФ з проханням допомогти у докладанні їх зусиль до заснування співробітництва між різними соціальними інституціями міста. ХДФ провів з цього запиту круглий стіл на тему "Покращення якості соціальних послуг дітям і сім'ям в громаді: можливості Бердичівської громади".

Мета круглого столу: розглянути питання соціального співробітництва в місті і з'ясувати найбільш гострі проблеми громади міста.

Учасники круглого столу:
Заступники голів виконавчого комітету,

Продовження прикладу, ХДФ:

представники місцевої молодіжної соціальної служби, спеціалісти управління зі справ політики сім'ї і молоді, управління освіти та науки виконавчого комітету міста Бердичів, педагоги з соціальних питань і практикуючі психологи середніх загальноосвітніх шкіл і шкіл-інтернатів для сиріт і дітей, позбавлених батьківської опіки, бібліотекарі, просвітяни-організатори для дитячих і підліткових клубів дозвілля, представники структур бізнесу і місцевих соціальних організацій.

Результати круглого столу:

Створення карти міста з зазначенням усіх важливих соціальних установ, організацій, релігійних громад, залучених до підтримки дітей, молоді й сім'ї; проблематичні квартали міста; місця, ризик відвідування яких дітьми та молоддю є високим.

Визначення найважливіших проблем міста: наркотична та алкогольна залежність молоді і злиденне життя дітей.

Створення ініціативної групи, яка складається з місцевих соціальних робітників, спеціалістів управління зі справ сім'ї та молоді, управління освіти й науки виконавчого комітету міста Бердичева, педагогів з соціальних питань і практикуючих психологів середніх загальноосвітніх шкіл і шкіл-інтернатів для сиріт і дітей, позбавлених батьківської опіки, бібліотекарів, просвітян-організаторів для дитячих і підліткових клубів дозвілля, представників бізнесових структур і місцевих соціальних організацій.

Визначення наступного кроку: організація проведення наступного круглого столу для здійснення більш глибокого аналізу проблем міста і пошуку методів їх вирішення.

Продовження прикладу, ХДФ:

Наступні кроки в рамках ініціативи:

- організація проведення круглого столу
- опитування громадян міста з проблем дітей, молоді та сім'ї
- дві робочі зустрічі ініціативної групи з метою розробки соціальних ініціатив, націлених на вирішення з'ясованих проблем
- заснування і впровадження нових ініціатив

Спільна діяльність:

- активізація діяльності місцевої громади (побудова ігрового майданчика, освітлення вулиць міста, облаштування житлових кварталів їх мешканцями, зелені насадження біля житлових будинків їх мешканцями)
- створення центру громади, який має досвід у питаннях розширення громади та ефективного багатогалузевого співробітництва

8. Організація підтримки на державному рівні

Існує ряд певних необхідних елементів для забезпечення державної підтримки БП. Політична підтримка є головною передумовою для досягнення широкомасштабних цілей, багатогалузевих програм з НЗСЖ. Щоб забезпечити вирішення цього з допомогою державної підтримки, треба визначити характер і обсяг потреб. Існує велика потреба у донесенні результатів ситуаційного аналізу і необхідних рекомендацій з НЗСЖ серед молоді до посадовців усіх рівнів шляхом організації семінарів, робочих груп, круглих столів за допомогою ЗМІ. Посадовці багатьох країн вважають, формування НЗСЖ полягає тільки в виконанні фізичних вправ і здоровому харчуванні, що не належить до сфери охорони здоров'я, а стосується лише числа занять з фізкультури в навчальному плані.

Далі, для отримання фінансової підтримки програм з НЗСЖ необхідно окреслити стратегічне завдання. Бажання і готовність офіційних кіл сприйняти потреби НЗСЖ є гарантією здійснення координованих і централізованих планів дій. Багатогалузеве співробітництво навчального персоналу та їх залучення до різних галузей слугує підтвердженням державної підтримки досягнення цілей НЗСЖ.

Значної ваги в успішному розміщенні формування НЗСЖ у переліку питань планування забезпечення послугами набуває роль адвокації. Якщо державні посадовці визнають важливість формування НЗСЖ для системи охорони здоров'я, це означатиме, що цей елемент буде враховано під час розробки правил і положень щодо виділення коштів. За допомогою постійного лобіювання можливо в кінці кінців прийти до створення національної мережі підтримки та визначення групи молодих людей з ризикованою поведінкою або регіонів ризику. В результаті цього у ефективний спосіб можна надати допомогу багатогалузевому співробітництву для досягнення цілей формування НЗСЖ. А отже встановлення ефективних стосунків з політиками, як один із засобів адвокації, має бути основним компонентом будь-якої національної програми з формування НЗСЖ.

Ще одну важливу роль у розвитку послуг зі сприяння НЗСЖ відіграє створення національної моніторингової системи національних програм з формування НЗСЖ серед населення цієї країни.

Приклад:

ПОКРАЩЕННЯ ПРОЗОРОСТІ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМИ ЗАКУПІВЛЯМИ І ПРОЦЕДУР ПРОВЕДЕННЯ ТЕНДЕРІВ

Адвокація відіграє важливу роль у створенні сприятливого середовища для співпраці.

Покращення стану прозорості процесу громадського управління закупівлями і процедур проведення тендерів, які фінансуються коштами місцевих бюджетів, може бути прикладом такого сприятливого середовища, за умови створення ситуації, як це було у Донецьку у 2005 р. Тоді уряд держави схвалив перехід до процедур проведення тендерів НУО, коли вони відповідно до програм подавали заявки на фінансування з місцевих і регіональних бюджетів.

У вигляді експерименту із залучення НУО до процесу вдосконалення прийняття рішень місцевою виконавчою владою в кінці 2005 р. започаткували проведення ініціативи під егідою проекту ОБСЄ і за підтримки Секретаріату Президента України. Тоді розробили положення про експертну групу та видали декрет зі співробітництва з Донецькою обласною державною адміністрацією. Експертна група запросила ряд експертів з різних міжнародних проектів до участі в регулюванні і створенні чіткого і прозорого механізму виділення фінансових ресурсів. До початку квітня 2006 р. такий фінансовий механізм було розроблено. У листопаді 2006 р. пройшли громадські слухання на тему "прозорий механізм фінансування роботи НУО в Донецькій області" згідно з порядком денним Громадської ради Донецької обласної державної адміністрації. Громадська рада схвалила редакцію положення щодо фінансування проекту, розробленого НУО, і програм. Потім редакція цього документу пройшла експертизу юридичного відділу Донецької ОДА і, нарешті, ДОДА видала наказ, який схвалював це положення з механізму фінансування з регіонального бюджету проектів, програм, розроблених НУО і благодійними фондами.

РОЗДІЛ 3. Стратегічне планування

3.1 Практика стратегічного планування

3.1.1 В чому полягає важливість стратегічного планування?

Ефективне впровадження програм з формування і поширення навичок ЗСЖ дає людям можливість зберегти і зміцнити своє здоров'я та зменшити ризик виникнення захворювання, що має поліпшити якість життя будь-якої людини, організації чи спільноти. Для досягнення цього зазвичай необхідні зміни у поведінці людей на кількох рівнях (індивідуальному, організаційному і соціальному).

Разом з цим на успішне впровадження програм та ініціатив впливають і інші чинники. Великі шанси на успіх мають ті програми, що базуються на чіткому формулюванні своїх цілей і точному визначенні середовища, в якому вони впроваджуються. Експерти користуються моделями стратегічного планування для розроблення і впровадження таких програм та їх систематичного удосконалення в процесі імплементації шляхом моніторингу і корекції.

Теорія стратегічного планування пропонує систематичні підходи до розуміння подій і ситуацій. По суті, це набір концепцій, визначень і припущень, які виявляють/демонструють залежність між деякими змінними величинами та допомагають описати ситуацію або процес. Проте теорія сама по собі є абстрактною і не має конкретного наповнення. Теорія стає корисною, коли вона застосовується в конкретному контексті для досягнення практичних цілей і вирішення практичних проблем.

Чим може допомогти теорія при плануванні і розробленні ефективної програми?

Теорія надає людям, що займаються плануванням, інструменти, які дозволяють вести планування і розроблення

програм з формування навичок здорового способу життя на основі систематичного аналізу умов та сприйняття поведінки в певному оточенні. Це дозволяє відійти від суб'єктивного сприйняття і побачити всю картину. В процесі вирішення проблем формування навичок ЗСЖ науковці та експерти спираються на теоретичне підґрунтя для відповіді на такі запитання, як "чому?", "що?" і "як?". Вони шукають відповіді на ці питання, щоб зрозуміти суть тієї чи іншої проблеми. Таким чином, процес планування, впровадження і моніторингу програм, що ґрунтується на теорії, має більше шансів на успіх. Від дозволяє особам, що приймають рішення, крок за кроком наслідувати логіку, що лежить в основі запропонованих стратегій вирішення проблем і втручань.

Практичні поради щодо застосування стратегічного планування в ході розроблення програм з формування навичок ЗСЖ

Планування - це основа процесу розроблення програми, що дозволяє програмі не лише створити купу документації, але й також мати доступ до необхідних результатів.

Ефективне планування допоможе:

- зрозуміти природу проблеми, що підлягає аналізу;
- розробити матрицю логічної структури для процесу;
- визначити підходи, які б дозволили ініціювати та підтримати необхідні зміни;
- визначити відповідні ролі та функції для втручання;
- визначити пріоритети;
- створити план дій, що відповідає чітко сформульованим цілям;
- розподілити обов'язки;
- оцінити досягнутий прогрес;
- прогнозувати можливі невдачі або розвал.

Модель планування у вигляді циклу демонструє, що процес планування проектної програми складається з компонентів, які

підсилюють один одного. Це продовжується до тих пір, поки процес не стає постійним, коли початок планування з ситуаційним аналізом стає проміжним етапом в пізніших фазах проекту/програми в межах циклу планування.

ЦИКЛ ПЛАНУВАННЯ

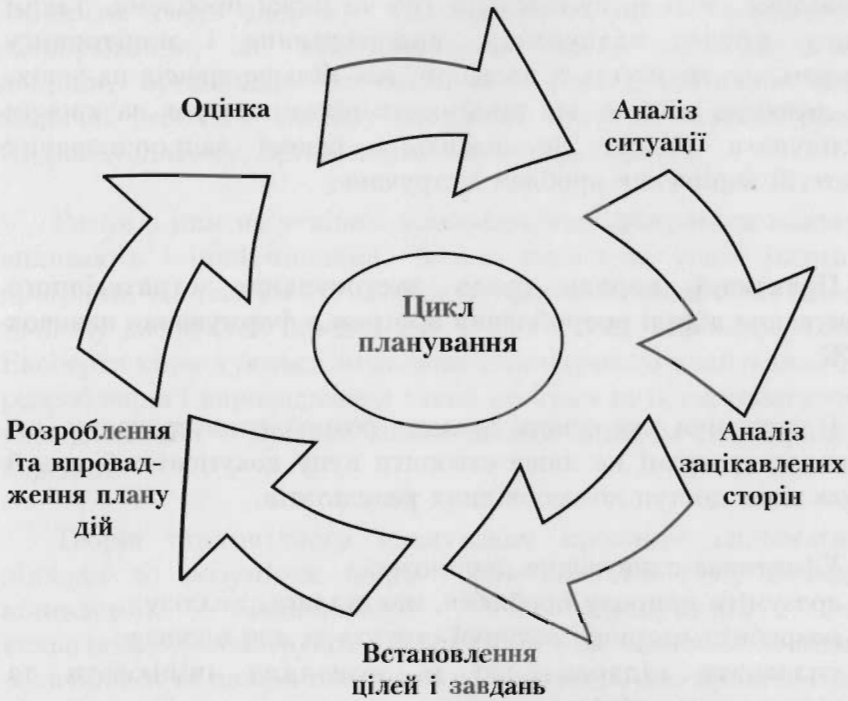

На етапі планування необхідно відповісти на такі запитання:

Ситуаційний аналіз

- Яку проблему ми обговорюємо зараз?
- Що відбувається (проблема, процес) і що має відбутися (бачення рішення)?
- На кого впливає ця проблема? Який характер впливу?
- Яку роль може відіграти громада, організація, ЗМІ та інші у вирішенні проблеми?
- Хто і яким чином намагався розв'язати цю проблему раніше

(якщо такі намагання взагалі були)? Які програми чи проекти плануються до впровадження або впроваджуються у цій місцевості?

Аналіз зацікавлених сторін

- Які інші організації, що мають аналогічну ціль і сферу діяльності, готові працювати над вирішенням цієї проблеми?
- З якими організаціями ми можемо встановити партнерські взаємини і співпрацю для досягнення поставленої цілі?
- На яку аудиторію ми націлені? Яким чином ми маємо зібрати необхідну інформацію про цільову аудиторію?

Встановлення цілей і завдань

- Які прийнятні та орієнтовні цілі можна встановити, щоб програма стала успішною?
- Які заходи нам слід ініціювати в межах нашої цільової аудиторії?

Розроблення та впровадження плану дій

- Які способи найкраще підходять для того, щоб вплинути на процес вирішення проблеми (Спілкування? Політичні зміни? Зміни в якості або переліку існуючих проблем? Інше?)
- Які заходи є найефективнішими для охоплення цільової аудиторії та досягнення поставлених цілей? (Міжособистісні, організаційні, масові, із залученням ЗМІ, Інтернету, громади?)
- Який канал спілкування є найефективнішим?

Оцінка

- Як ми збираємося оцінювати прогрес? Якими даними ми збираємося скористатися для оцінки результатів програми?

Приклад:

Можливі **етапи стратегічного планування** в процесі розроблення національних програм для профілактики ВІЛ/СНІДу в Україні (догляд і підтримка):

- проведення дослідження, спрямованого на визначення реальних потреб у сфері надання послуг з догляду і підтримки; оцінка ефективності послуг, що надаються
- залучення ЛЖВ до процесу планування, надання їм послуг з догляду і підтримки
- розроблення концепції і стратегії надання послуг з підтримки, які б відповідали потребам людей
- розроблення програми багатогалузевого співробітництва в межах послуг, що надаються і потребуються
- оцінювання необхідності підготовки медичного персоналу і соціальних працівників та наявності закладів з надання медичних послуг (чи можуть мені надати конкретну інформацію з цього приводу?)
- розроблення стандартів надання послуг з догляду і підтримки в галузях, що залучені в різній мірі
- розроблення всебічної системи моніторингу та оцінки наданих послуг

3.1.2 Планування етапів багатогалузевого співробітництва

Під тиском невідкладних щоденних завдань і термінів виконання ми маємо право подумати: "В мене немає часу на планування, треба починати прямо зараз". Проте, якщо виконати всі етапи стратегічного планування, то можна заощадити час. Після визначення цілей і програм необхідно розробити план дій, повністю спрямований на досягнення цілей. Таке планування унеможливить витрату часу на менш важливі питання.

Основні передумови успішного стратегічного планування для багатогалузевого співробітництва:

- необхідність реакції галузі на зміни тенденцій розвитку соціальних явищ;
- специфіка соціальних умов, які впливають на якість життя людей, зокрема молоді;
- процеси децентралізації, які сприяють об'єднанню зусиль різних секторів суспільства;
- посилення інтеграції стратегій розвитку ЗСЖ;
- обмін або використання досвіду стратегічного планування;
- наявність у секторах фахівців, здатних вирішувати складні питання, розробляючи і застосовуючи систему стратегічного планування управління;
- наявність доступної інформації (глобальних інформаційних мереж) для вивчення сильних і слабких сторін соціальних програм, зовнішнього середовища й умов підвищення їхньої ефективності;
- стимулювання розвитку соціальних програм і проектів, пов'язаних зі зменшенням фінансування державного сектору.

Для розроблення успішного плану дій необхідно пройти через усі вищезгадані етапи процесу планування. На кожному з етапів необхідно буде відповісти на кілька запитань або провести певну діяльність.

Етапи процесу планування

Етап 1. Окресліть проблему і визначте усі компоненти, що необхідні для її вирішення

↓

Етап 2. Визначте цілі

↓

Етап 3. Визначте і вивчіть цільову аудиторію (ЦА)

↓

Етап 4. Розробіть заходи, які дозволять охопити цільову аудиторію

↓

Етап 5. Знайдіть потенційних партнерів та розробіть план партнерства

↓

Етап 6. Розробіть план кожного виду діяльності та визначте терміни їх виконання

Аналіз і практичні поради стосовно кожного етапу процесу планування

Етап 1. Окресліть проблему і визначте усі компоненти, що необхідні для її вирішення.

На цьому етапі необхідно переглянути і зібрати всю інформацію про проблему та всі заходи, проведені в цьому напрямі. Спочатку інформація про проблему, яка відома безпосередньо в організації, має бути перевірена.

Перегляд доступної інформації:

- проблема;
- конкретні приклади проблеми та епідемічні рівні;
- інформація, яка безпосередньо стосується проблеми (потенціальна аудиторія, тобто вік, стать, етнічна